

De Willemstoren Poeloe Bras

Provincie	Atjeh
Regentschap of stadsgemeente	Aceh Besar
Coördinaten	5°042'N 95°04'E
Willemstoren / Menara Api Willem	
Start bouw	1874
Opening	1875
Bouwwerk	
Hoogte	44 m
Vorm	rond
Kleur	wit, rood
Uitrusting	
Lichthoogte	160 m boven zeeniveau

Poeloe Bras, ook wel Poelau Bras of Pulo Breueh genoemd en nu officieel **Pulau Breueh**, is een strategisch gelegen klein eiland in het noordwesten van Atjeh. Het eilandje wordt samen met enkele kleinere eilandjes te noordwesten van Sumatra de *Pulau Aceh* genoemd. Het gebied is tegenwoordig populair voor ecotoerisme. Tijdens de tsunami (vloedgolf) van 2004 werd Pulau Breueh zwaar getroffen.

De noordpunt van Atjeh, met name het eiland Breuëh, was het eerste wat in zicht kwam van Oost-Indië. Het belang van zeggenschap in dit deel van Sumatra werd onderkend en daarom werd aanleiding de weerbarstige Sultan van Atjeh de oorlog verklaard Generaal J.H.R. Kohier kreeg de opdracht om Kota Radja, het paleis van de Sultan, te veroveren. De militaire actie mislukte jammerlijk. De emoties in het verre vaderland liepen hoog op, vooral toen de Koning op condoleancebezoek ging bij de oude vader vande gesneuvelde generaal. 'De tijd is rijp om het geleden echec, middels een tweede expeditie, zo spoedig en glansrijk mogelijk te wreken', schreef de nationale dichter J.J.A. Goeverneur.

Niet ver van het strijdtoneel, vond intussen onderzoek plaats naar een geschikte locatie voor de bouw van een vuurtoren. Bijna alle scheepvaart naar het verre oosten moest door de Straat van Malakka richting Singapore. Kort daarna gaf de Minister van Koloniën aan, dat de bouw van een vuurtoren op het eiland Breuëh kon beginnen. De Commandant Zeemacht pleitte voor militaire bewaking. In juni 1874 werd begonnen met het afgraven van 3 meter grond. Dit gebeurde op een 126 meter hoge heuvel. Hier moest het fundament voor de vuurtoren komen, het hoofdbestanddeel van het lichtetablisement. Deze werkzaamheden verliepen niet naar wens. De werving van personeel verliep moeizaam, eenmaal op locatie liet de gezondheid het gauw afweten. Na enige maanden moest de bouw zes weken stilgelegd worden, omdat het bouwkundig personeel uit Europa het eiland wegens ziekte moest verlaten.

De Willemstoren (Menara Api Willem) (1874)

Na afloop van de tweede expeditie naar Atjeh in 1874 werd een detachement van het Korps Mariniers (organiek te Atjeh als de 4e compagnie van het tweede bataljon infanterie) naar het eiland Poeloe Bras gezonden ter beveiliging van de bouw van een vuurtoren op de noordelijke punt van dit eiland en een kolen etablissement aan de baai van Lambaleh op circa 1.5 km afstand van de vuurtoren. De vuurtoren kreeg de naam Willemstoren, of Menara Api Willem. Op 20 juni 1875 werd de vuurtoren voltooid. Op 23 juli 1875 vond de feestelijke ingebruikneming van de Willemstoren plaats door het schroefstoomschip der tweede klasse Zr.Ms. *Watergeus*, het

schroefstoomschip der vierde klasse Zr.Ms *Pontianak* en Zr.Ms. *Aart van Nes*. Boven de toegangsdeur van de vuurtoren werd een gedenkplaat geplaatst met de volgende tekst in zowel het Nederlands als het Maleis:

Willem's Toren 1875

***Gesticht in oorlogstijd
den vrede gewyd
tevens een blijvende eerezuil
voor al de dapperen en braven,
die ter bereiking van dit doel des vredes
hun bloed en leven ten offer gaven***

Mede in verband met de opening van het Suezkanaal in 1869 en de intensivering van het internationale scheepvaartverkeer, dat inmiddels werd verlegd naar de Straat Malakka, was de vuurtoren van groot belang voor de veiligheid van de scheepvaart. De Willemstoren is anno 2010 nog steeds gebruik, al zijn de gebouwen rondom de toren voor een groot deel door het regenwoud overmeesterd, getuigen de afbeeldingen. De Willemstoren is te voet te bereiken via een circa 4 km lang weggetje vanuit het plaatsje Meulingge. Alternatief is een boottocht naar het strandje bij de nabij gelegen Ujang (kaap) Peuneung aan de baai van Lambaleh (ook Lembaleh, Lembalei, Lambalei) varen. Daarvandaan loopt een pad van circa 1,5 km langs de berg omhoog naar de Willemstoren. De huidige naam van de baai is Lhok Leuenbale.

2 jaar later was het weer feest . Niemand Minder dan de gouverneurs-generaal mr. J.W. van Landsberge bezocht de vuurtoren, die zo belangrijk was voor ee scheepvaart. Tijdens de beklimming van de toren riep zijn algemeen secretaris uit:

***‘Op de noordelijkste punt van Nederlands gezag
Wappert de driekleur, fier in de lucht,
Krachtig symbool van wat men vermag
Door eendracht, volharding en tucht’.***

N-W Sumatra / Atjeh / Pulau Breueh / Breueh Lighthouse (Willemstoren)

Het Marine-etablissement en het Militaire Detachement

Aanvankelijk werd in 1875 het militair detachement op het eiland geleverd door het Korps Mariniers, later is deze taak door het Nederlandsch Indisch Leger overgenomen. Nabij de Willemstoren werd een kazerne gebouwd voor de huisvesting van het garnizoen (zie afbeeldingen), en een stenen muur op de rotsrug waarmee de toren makkelijker kon worden afgesloten tegen aanvallen van Atjehers. Omstreeks 1882 bestond het militaire detachement uit circa 90 man, 2 luitenanten en een officier van gezondheid. Verder werd er tussen de Willemstoren en het strandje aan de baai van Lambaleh een circa 1,5 km lang pad door het oerwoud aangelegd. Delen van dit pad werden uitgehakt in de rotsformaties. Aan het strandje bouwde de Marine een kolen etablissement ter ondersteuning van de Marineschepen die rondom Atjeh actief waren ten behoeve van controle op de scheepvaart. Het Marine-etablissement was niet meer dan een klein kampement met een pier van steen. Al snel bleek dat de pier slecht bruikbaar was en dat goederen alsnog per sloep naar de wal gebracht moesten worden. Het Marine etablissement werd op 1 maart 1888 formeel opgeheven nadat de locatie minder geschikt was gebleken voor de scheepvaart en bovendien erg kwetsbaar was gesitueerd. Een detachement van de Marine bleef echter wel aanwezig aangezien de bemanning van de Willemstoren onder het Departement van Marine viel. Nabij de locatie van het Marine-etablissement werd later op een nabij gelegen heuvel aan de baai van Lambaleh een indrukwekkende benteng gebouwd (zie afbeelding). Ondanks dat deze benteng op een heuvel lag bleek hij erg kwetsbaar voor beschietingen vanuit de omliggende, hoger gelegen en zwaar gegroeide bergen. In de jaren die volgden werd de militaire bezetting op Poeloe Bras steeds kleiner en ten slotte opgeheven

De Tocht naar Poeloe Bras, 12 t/m 19 November 1887

In de nacht van 9 op 10 november 1887 trok een vijandelijke groep onder leiding van Teukoe di Tiro, welke volgens ingekomen berichten circa 150 à 200 man sterk zou zijn, over zee van Lampagger in de VI Moekims (Groot-Atjeh) naar het eiland Poeloe Bras. Vermoedelijk met als

doel om het kolenetablissement van de Marine aan de baai van Lambaleh te bestoken en patrouilles tussen de vuurtoren en het etablissement aan te vallen. Dit hield mogelijk verband met het feit dat kort daarvoor landmetingen op het eiland waren verricht die mogelijk verband hielden met de bouw van een Hollandsche benteng te Lambaleh.

12 november 1887

In reactie daarop vertrok in de morgen van 12 november 1887 het 14e Bataljon Infanterie uit Koeta Radja, ongeveer 300 man sterk, onder commando van majoor J.W. Stemfoort per Indische mailboot *Gouverneur-Generaal s'Jacob* naar de Zandbaai op Poeloe Bras. Zr.Ms. *Merapi* en Zr.Ms. *Bali* van de Indische Militaire Marine vertrokken naar de zuidkust van het eiland, ten einde de communicatielijn van de vijand te bedreigen, en indien nodig vuursteun te verlenen bij het debarkeren van de troepen. De troepen hadden voor 10 dagen vivres mee.

13 november 1887

Nadat de troepen waren geland aan de Zandbaai (Lhok Kruet) te Poeloe Bras (aan de westzijde van het eiland), rukte het 14e Bataljon Infanterie in de morgen van de 13e november 1887 langs twee verschillende wegen naar het etablissement aan de baai van Lambaleh. Die dag werden vanaf het vasteland van Atjeh wederom versterkingen naar Poeloe Bras gedirigeerd; 50 man met vivres en munitie van de kust-benteng te Kroeng Raba, resp. 1 compagnie van het 3e Bataljon Infanterie circa 150 man sterk per GM *Albatros* van de Gouvernements Marine naar de baai van Lambaleh met aan boord de bevelhebber van de tocht, de luitenant-kolonel J.A. Vetter. 's Avonds om 7 uur ging de GM *Albatros* in de baai van Lambaleh voor anker. De overste Vetter begaf zich naar de wal, gevolgd door zijn adjudant-luitenant Köhler, zoon van de wijlen generaal Köhler.

14 november 1887

Op 14 november 1887 kwam de colonne onder majoor Stemfoort die vanaf de Zandbaai een patrouille had gemaakt aan op het etablissement te Lambaleh zonder onderweg enige vijandelikheden te hebben ondervonden. Na overleg tussen de overste Vetter met zijn hoofdofficieren, werd besloten, dat de troepen aan boord van de GM *Albatros* zouden debarkeeren dat ordelijk en vlug geschiedde. Vervolgens kreeg de GM *Albatros* opdracht om de overste Vetter alleen naar Oleh-leh te brengen en aan Zr.Ms. *Bali*, dat bij Lampoejang lag, een brief en bevelschrift te bezorgen. Tegen de middag ging de GM *Albatros* onder stoom. Daar de GM *Zeemeeuw* echter juist aankwam, werd de brief aan hen gegeven, en de GM *Albatros* stoomde door. De GM *Zeemeeuw* werd in de midden passage, oftewel de Haroes Lampoejang, reeds met Atjehsche lillakogels begroet en zelfs door een projectiel geraakt. Die avond debarkeerde de overste Vetter nog te Oleh-leh en kreeg de GM *Albatros* telefonisch opdracht van de gouverneur H.K.F. van Teijn: „Klaar blijven liggen; morgen 120 à 180 man vervoeren". Volgens later ingekomen berichten hield de vijand, met een geschatte sterkte van 300 man, zich schuil aan de zuidkust van het eiland bij Lampoejang en te Oleh Paja, waar ze versterkingen zou hebben aangelegd. Nadat bekend was geworden dat de vijand zich had verschanst, werd de colonne met twee compagnieën van het 8e Bataljon Infanterie en 4 coehoorn mortieren versterkt om de vijand uit zijn stellingen te verdrijven

15 november 1887

Op 15 november 1887 gingen de artilleristen en de twee compagnieën van het 8e Bataljon Infanterie samen met de overste Vetter aan boord van de GM *Albatros* om vervolgens koers te zetten naar Poeloe Bras, onderweg werd ze nog door verscheidene schepen geseind. Daar aangekomen, ging de overste Vetter naar de Zr.Ms. *Merapi* en werd de GM *Albatros* aangewezen om een stoombarkas te volgen, die de kustkampongs zou aflopen, doch daar die 'kampongs niets vijandigs van plan waren, keerden zij spoedig naar het etablissement terug. Vóór het vertrek der troepen van de baai van Lambaleh werd de versterking aldaar in den morgen van de 15de november 1887 door een kleine vijandelijke bende met een tiental schoten verrast, waardoor een militair lichtgewond werd. Het etablissement was vrij kwetsbaar tussen de hoge heuvels met zware begroeiing. Mogelijk ging het hier om een groep Atjehse verkenners. Besloten werd om de bezetting aan de baai van Lambaleh met 70 man te versterken. Die middag kwam om twee uur het bericht dat de hele flotille om twaalf uur 's nachts onder stoom zou gaan naar kampong Lampoejang om deze te tuchtigen. Die avond begaf de colonne, sterk 540 officieren en minderen, naast enige genietroepen en vier coehoorn mortieren met bediening, zich aan boord van de

stoomschepen Zr.Ms. *Merapi*, Zr.Ms. *Banda* en Zr.Ms. *Bali*, en de gouvernementsstomers en GM *Albatros*. De GM *Zeemeeuw* kruiste nog ter hoogte van Haroes Lampoejang.

16 november 1887

In de morgen van 16 november 1887 kwam de flotille aan in de baai van Lampoejang waar de Atjehers hun benteng hadden ingericht. Dadelijk begon de Zr.Ms. *Merapi* er granaten heen te gooien, de sloepen van de diverse schepen werden gestreken voor het debarkeeren der troepen en matrozen. Al bij de derde granaat, die de Zr.Ms. *Merapi* schoot, werd de Atjehse benteng, die hoog op een berg lag, getroffen en stortte de Atjehsche vlag in elkaar! Hierop ging onder de troepen een „Hoezee!“ op. Het was een prachtig schot, gelet op het feit dat de schepen zwaar slingerden waardoor het doel circa 4 à 5 meter in hoogte kon veranderen. De sloepen van de GM *Albatros* gingen onder bevel van de tweede officier der Gouvernements Marine J.H. Stouthandel naar het strand. Weldra was er een aanzienlijke flotille van vaartuigen nabij het strand onder aanvoering van de eerste officier van het wachtschip B.A. Volck. Er stond echter een hevige branding waardoor het landen zeer moeizaam verliep. Voorts werden de landingstroepen voortdurend door de Atjehers onder vuur genomen. Naast de schepen schoten ook de gewapende sloepen menig granaat op de Atjehers. Door de ruwe branding sloegen een barkas van Zr.Ms. *Merapi* en een stoomsloep van Zr.Ms. *Bali* op het strand stuk. Bij de landing raakten een aantal militairen zwaargewond, die vervolgens per sloepen weer terug aan boord werden gebracht. Met moeite was 's avonds om zes uur ongeveer de helft van den troep aan wal en sloeg daar een verdekt kampement op voor de nacht. Omstreeks half elf 's avonds werd het kamp door de Atjehers beschoten. Hierop werd direct met snelvuur geregeerd. Een sergeant werd gedood.

17 november 1887

Op 17 november 1887 's ochtends was ongeveer de helft van de colonne gedebarkeerd. De talrijke vijand werd uit het naburige heuvelterrein verdreven. Na uit de verte enige schoten gelost te hebben, die geen effect hadden, verdwenen de Atjehers in het moeilijk begaanbare en zwaar begroeide omliggende bergterrein.

18 november 1887

Op 18 november 1887 rukte de troep op naar Oleh Paja, een andere kampong langs de kust ten westen van Lampoejang. Ook de schepen gingen mee om met hun geschutsvuur het pad vrij te maken voor de grondtroepen. Bij Oleh Paja aangekomen werd de andere helft der colonne ontscheept; echter daar de Atjehers te weinig in getal waren om de hele troep gaande te houden, en omdat door de hevige regens de troepen tijdens de tocht weinig rust hadden gekregen, werd besloten de volgende dag te vertrekken en op het etablissement de bezetting te verdubbelen.

19 november 1887

Met oog op de invallende regen en de houding van de Atjehers, keerden de troepen op 19 november 1887 naar Groot Atjeh terug. De Atjehers waren echter nog lang niet verdreven, want toen de troep vanaf het strand vertrok werden de sloepen beschoten. Vuursteun vanaf de schepen was niet mogelijk uit vrees dat de eigen troepen hierbij geraakt zouden worden. Er werd besloten om een landingsdivisie bestaande uit 1 of meerdere gewapende sloepen gereed te maken, per sloep bestaande uit een 7 cM. kanon voorop, twaalf matrozen met geweren en een roerganger met sabel. De langsdingsdivisie maakte die morgen nog een verkenning in oostelijke richting, waarna alle troepen werden ingescheept en nog dezelfde avond terug in Oleh Leh waren. Zr.Ms. *Banda* kreeg opdracht het zuidelijke gedeelte van het eiland te bekruisen. Het leek net een kat en muis spelletje, want bij het uitvoeren van deze opdracht werd Zr.Ms. *Banda* in de midden passage door de Atjehers beschoten waarbij een tamboer aan boord van Zr.Ms. *Banda* dodelijk getroffen werd.

20 november 1887

Op 20 november 1887 kreeg de gezaghebber van de GM *Albatros* een dankbetuiging van gouverneur van Teijn en tevens van de stations-commandant, de overste De Kanter, commandant van de Zr.Ms. *Merapi*. Speciaal werd gerapporteerd, dat de eerste officier der Gouvernements Marine van de GM *Albatros* zeer tevreden was over de tweede officier der Gouvernements Marine Stouthandel enz.

Beschouwing & nasleep

Bij hun landing op Poeloe Bras en bij latere kleine beschietingen raakten 9 militairen gewond waarvan vijf zeer licht, terwijl twee overleden. Volgens ingekomen berichten zouden de verliezen aan vijandelijke zijde vier doden en ongeveer zeven gewonden bedragen hebben. Omstreeks 26 november 1887 was waarschijnlijk ten gevolge van de hevige regen het grootste deel der Atjehse manschappen in de nacht over zee teruggekeerd naar de IV en VI Moekims. Kort daarna kwam het bericht dat Tengkoë di Tiroë te Lamgoet in de XXII moekims was gesignaleerd en daar veel volk verzameld zou hebben. De Atjehse aanval had ook pijnlijk duidelijk hebben gemaakt hoe kwetsbaar het voor de scheepvaart zo strategisch belangrijke kolenestablisement was. Om die reden werd besloten het kolenestablisement te verplaatsen naar Oleh Leh. Op 1 maart 1888 werd het kolenestablisement van de Marine definitief gesloten. De militaire aanwezigheid op Poeloe Bras bleef echter nodig voor het beveiligen van de patouilles tussen de aanlegplaats in de baai van Lambaleh en de vuurtoren.

